

Л і т е р а т у р а :

1. Ви, зорі-зориці... : Українська народна магична поезія. (Замовляння) / М. Г. Василенко, Т. М. Шевчук. – К.: Молодь, 1991. – 335 с.
2. Восточнославянский фольклор: Слов. науч. и нар. терминологии / Редкол.: К. П. Кабашников (отв. ред.) и др. – Мн.: Навука і тэхніка, 1993. – 478 с.
3. Гура А. В. Символика животных в славянской народной традиции. – М.: “Индрик”, 1997. – 912 с.
4. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: [Словник-довідник]. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
5. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Навч. посіб. – К.: Довіра, 2007. – 262 с.
6. Керлот Х.Э. Словарь символов. – М.: “REFL-book”, 1994. – 608 с.
7. Мечковская Н. Б. Язык и религия: Пособие для студентов гуманитарных вузов. – М.: Агентство “ФАИР”, 1998. – 352 с.
8. Скуратівський В. Святвечір. (У 2 к.). – К.: Вироб.-комерц. Фірма “Перлина”, 1994. – Кн. 1. – 288 с.
9. Славянские древности: этнолингвистический словарь: В 5 т. / Ин-т славяноведения и балканистики РАН. – М., 1995. – Т. 1. – 576 с.
10. Слово. Символ. Текст: Сб. науч. тр., посв. 80-л. проф. М. А. Карпенко / [под общ. ред. проф. Е. С. Снитко и проф. Л. П. Дядечко]. – К., 2006. – 380 с.
11. Українські замовляння / М. Н. Москаленко, М. О. Новикова. – К.: Дніпро, 1993. – 309 с.
12. Davies O. Healing Charms in Use in England and Wales 1700 – 1950 / O. Davies // Folklore. 1996. – Vol. – 107. – P. 19–32.
13. Dreams. Hidden meanings and secrets. Tophi Books, Ramboro-London, 1987. – 284 p.
14. Roper J. English Verbal Charms / Roper J. – Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, Academia Scientiarum Fennica, 2005. – 241 p.

*Ковалюк Ю. В.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
З АНТРОПОНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ**

Англомовна картина світу може бути представлена як багатовимірне утворення зі складною структурою, що містить уявлення про світ різного ступеня категоризації, в тому числі загальні та національно-специфічні, що виявляються у її національних варіантах: британському, американському, австралійському та канадському. Одним із ключових репрезентантів системи національно-маркованих знань про світ є фразеологія. Фразеологізми з власними іменами є особливими елементами лінгвокультури етносоціуму, виразником ментальності, інтелектуальних цінностей, побуту, звичаїв, історії носіїв певної мови.

Оніми неодноразово ставали предметом дослідження в українській (О. А. Мороз, Н. М. Пасік), російській (М. Ф. Алефіренко, О. М. Бетехтіна, Т. М. Кондратьєва, В. М. Мокієнко) та німецькій (О. Ф. Кудіна, Н. С. Лалаян, Ч. Фельдеш, Ю. А. Фірсова, Н. П. Щербань) мовах. В англійській мові визначено структурно-семантичні типи фразеологічних одиниць з іменем власним (Г. П. Манушкіна), досліджено семантику фразеологізмів з іменем власним (З. В. Корзюкова), розкрито їх етимологічний і лінгвокультурний аспекти (Б. М. Ажнюк, З. Р. Загірова, З. В. Корзюкова).

Водночас не всі проблеми є остаточно розв’язані. В жодній зі згаданих вище праць не застосовувався варіантологічний підхід до вивчення спільних і диференційних лінгвокультурних, семантичних і прагматичних ознак фразеологізмів із іменем власним у певному варіанті сучасної англійської мови.

Метою статті є висвітлення семантичних і лінгвокультурних особливостей фразеологізмів з іменем власним в національних варіантах сучасної англійської мови.

Завдання:

– розкрити семантичні та лінгвокультурні властивості фразеологізмів з іменем власним у національних варіантах сучасної англійської мови;

– виявити спільні і диференційні риси фразеологізмів з ономастичним компонентом у варіантологічному аспекті.

Матеріалом аналізу стала вибірка фразеологізмів із компонентом-онімом у сучасному австралійському, американському, британському та канадському варіантах англійської мови з 20 лексикографічних джерел.

Умови даного дослідження дозволяють висунути гіпотезу, що імена власні в складі фразеологізмів десемантизуються і втрачають свою первинну функцію індивідуалізації, тобто не співвідносяться з конкретною особою. Натомість їх денотат стосується широкого кола осіб і може набувати різних соціально-оцінних конотацій. У варіантах сучасної англійської мови існують власні фразеологічні засоби для вираження того чи іншого компонента або поняття картини світу, які варіюють частково або повністю.

Зібраний матеріал даної роботи підлягає наступному структуруванню. У межах семантичного поля “людина” виділяємо такі семантичні групи в національних варіантах англійської мови:

- 1) член суспільства;
- 2) прізвище носія національного варіанту англійської мови;
- 3) представник певної етноспільноти;
- 4) прізвище солдат в національних варіантах англійської мови.

Семантична група “член суспільства” представлена в британському варіанті фразеологізмами: *Joe/Fred Bloggs, Joe Public i man on the Clapham omnibus*; в американському та канадському варіантах: *average/ordinary/regular Joe, Joe Blow, Joe Schmoe, Joe Zilch, Joe six-pack, Eddie Punchclock, John Q Public, Joe College, Joe Citizen*; в австралійському варіанті: *Joe/Fred Bloggs, Joe Blow. (Any) Tom, Dick and Harry i John Smith* є спільними для усіх варіантів.

Передумовами виникнення такої кількості фразеологізмів зі стрижневим компонентом *Joe*, особливо в американському і канадському національних варіантах англійської мови, слугував той факт, що, на думку С. Флекснера, з кінця 20-х років ХХ ст. антропонім *Joe* почав конкурувати з антропонімом *John* як популярне чоловіче ім'я. Фразеологізм *Joe Zilch* з'явився в 1920-х рр., *Joe College* і *Joe Blow* – в 1930-х рр., а *good Joe, ordinary Joe* і *Joe Doakes* стали поширеними в 1940-х рр. [7, 121].

Характерною диференційною рисою фразеологізмів з власними іменами *Joe, John* є їх образність, а також яскраво виражена соціально-оцінна конотація, в рамках якої постає можливим виділити кілька відтінків. Відповідно, *Joe Public, man/woman on the Clapham omnibus* (британський варіант англійської мови) і *John Q Public*, а також *John Q Citizen, Joe Citizen* і *John Q Taxpayer* (американський і канадський варіанти англійської мови) вживаються на позначення як окремого представника (окремої представниці – *Jane Q Public, Jane Citizen* і *Jane Q Taxpayer*), так і суспільства в цілому:

“These men can learn the value of an honest day's labor while providing a valuable service to the community and at a bare minimum of expense to Mr. and Mrs. John Q. Taxpayer!” [13].

“In the UK in the year to come, *Joe Public* will continue to pay the price (perhaps with his life) until he is a better citizen and stands up and protests enough about it” [4].

“One of the main reasons why teachers have fallen in public esteem is that the public have lost confidence in teaching methods, which, in turn, seem to have lost contact with common sense as perceived by *the man on the Clapham omnibus*” [4].

“For *John and Jane Q. Public*, the scenario is reminiscent of former President Ronald Reagan's trickle-down economy, minus the trickle” [13].

З іншого боку, *Joe/Fred Bloggs* і *average Joe, Joe Blow* відповідно в британському і американському англійському дискурсі вживаються для позначення будь-якої звичайної людини, часто гіпотетичної:

“...yeah, I don't know who I could ask though really, *Joe Bloggs* up the street” [4].

“Steve Buscemi is one of America's great actors, to say the least, and despite looking like a *regular Joe* he has been able to win roles in superficial Hollywood” [13].

“I don't believe there are any special laws for O.J. Simpson whether it's O.J. Simpson or *Joe Blow* off the street, the number one obligation there was to determine who killed these two innocent people” [13].

Такі фразеологічні одиниці, як *Joe Schmoe, Joe Zilch, Joe six-pack, Eddie Punchclock* (американський і канадський варіанти) характеризуються пейоративною експресією, яка зумовлена мотивованістю їх значень. У фразеологізмі *any Tom, Dick and Harry* (спільний для всіх варіантів сучасної англійської мови) займенник *any* імплікує небажаність, негативне ставлення, в той час як оніми *Tom, Dick, Harry* символізують буденність, незначущість. У фразеологічних виразах *Joe Schmoe, Joe Zilch, Joe six-pack* компонент *Schmoe* позначає людину з низьким соціальним статусом, компонент *Zilch* означає “ніщо”, в той час як *six-pack* стосується упаковки пива, яку купували звичайні робітники (blue-collar workers) і жителі сільської місцевості (rednecks). Здебільшого дані фразеологізми виражають негативну, навіть дещо презирливу оцінку в дискурсі:

“Adam would have to admit he had been in the wrong, had been extremely negligent, criminally careless really, in allowing *any Tom, Dick and Harry* access to Wyvis Hall” [4].

“So if you were just, you know, *Joe Schmoe* from Idaho, or whatever, you're not going to get a good seat at all “ [13].

“You have access to any place you want to go. You have the money to take advantage of it. And for *Joe Sixpack* or blue-collar working people, they just can't imagine that you could be bored” [13].

До групи “прізвиська носіїв варіантів англійської мови” належать національно марковані фразеологізми з іменем власним, які визначають приналежність особи до тієї чи іншої етноспільноти. Наприклад, *John Bull* або типовий англієць інтегрував у собі такі ознаки: дещо надмірну вагу, червоного кольору обличчя, циліндр, приталене пальто і високі чоботи. У синхронії даний фразеологізм поступився місцем уже згаданим вище *Joe Bloggs* і *man/woman on the Clapham omnibus*.

З іншого боку, у символічній фразеологічній одиниці *Uncle Sam* репрезентується ряд характеристик, властивих типовим представникам США і їх уряду зокрема: сива борода, одяг червоного, білого і синього кольорів, циліндр.

Фразеологічна одиниця *Johnny Canuck* уособлює справжнього канадця на протигагу *John Bull* і *Uncle Sam*. Диференційні конотативні ознаки, на яких твориться образність фразеологізму *Johnny Canuck*, включають бадьорість, простий вигляд, молодий вік, одяг або форма цивільного, фермера, лісоруба, власника ранчо або солдата. Прізвисько австралійців *dinkum Aussie* опосередковане національно-культурною маркованістю його складових. Так, *dinkum* це власне австралійське слово, що позначає щось “справжнє, непідробне”, а *Aussie* – розмовна форма на позначення людини родом

із Австралії.

До групи “представник певної етноспільноти” в межах національного варіанту належать фразеологізми-полісеманти *cousin Jack* і *cousin Jenny*, що в британській англійській картині світу позначають “жителя і жительку Корнуоллу (назва провінції в Англії)”, а в австралійській англійській картині світу емігранта або емігрантку із цієї області.

Лексико-семантичне поле “людина”, на нашу думку, знаходить вираження у межах групи “прізвиська солдатів у національних варіантах англійської мови”. В британському варіанті сучасної англійської мови символом звичайного, простого солдата є фразеологічна одиниця *Tommy Atkins*, в австралійському варіанті – *Bill Jim*, в канадському – *Joe Bloggins*.

Таким чином, проведене дослідження підтверджує нашу гіпотезу про те, що імена власні в складі фразеологізму десемантизуються і набувають різних соціально-оцінних конотацій. Наприклад, фразеологізовані антропоніми *Joe*, *Jack*, *John* виявляють конотації “проста людина”, член суспільства, суспільство в цілому, простий робітник і т.д. Репрезентація того чи іншого поняття за допомогою фразеологізму з іменем власним у варіантах сучасної англійської мови варіює здебільшого внаслідок часткової заміни (*Joe Public* – британський варіант, *John Q Public* – американський і канадський варіанти) або повної заміни (*Tommy Atkins* – британський варіант, *Joe Bloggins* – канадський варіант).

Членування аналізованого лексико-семантичного поля “людина” на групи та їх детальний опис дали можливість виявити його семантичний центр (групи “звичайна людина, прізвисько носія національного варіанту англійської мови, прізвисько солдат в національних варіантах англійської мови”) і його периферію (група “представник певної етноспільноти”).

Висновки. Є всі підстави зробити висновок, що в національних варіантах англійської мови, зокрема у її фразеології, переважна більшість досліджуваних одиниць містить в своєму складі чоловічі імена відповідно до лексикографічних і корпусних джерел. Існують зафіксовані спроби врівноважити частку жіночих імен в складі англійських фразеологізмів, наприклад, *John Q Public*, *John Q Citizen* і *John Q Taxpayer* і *Jane Q Public*, *Jane Citizen* і *Jane Q Taxpayer* відповідно.

Перспектива подальших досліджень передбачає розширення масиву досліджуваних одиниць, збільшення кількості конотативних полей із фразеологізмами даного типу, вивчення їхньої семантичної сполучуваності і прагматики в національних варіантах сучасної англійської мови.

Л і т е р а т у р а :

1. Алефиренко Н. Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм: Монография / Н. Ф. Алефиренко. – М. : ООО Изд-во “Эллис”, 2008. – 271 с.
2. Англо-український фразеологічний словник. Близько 30 000 словосполучень [Уклад. Баранцев К. Т., 2-ге вид.]. – К. : Знання, 2005. – 1056 с.
3. Томенчук М. В. Варіантно зумовлена концептуалізація дійсності у сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 “Германські мови” / М. В. Томенчук. – Чернівці, 2008. – 20 с.
4. British National Corpus // Електронний ресурс: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>
5. Cambridge idioms dictionary. – Cambridge : CUP, 2006. – 505 p.
6. Canadian Oxford Dictionary. – Toronto : OUP, 2004. – 1830 p.
7. Crystal D. The Cambridge encyclopedia of language / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 491 p.
8. Flexner S. I Hear America Talking : An Illustrated Treasury of American Words and Phrases / S. Flexner. – N.Y. :

- Van Nostrand Reinhold, 1976. – 505 p.
9. Longman idioms dictionary. – Harlow : Addison Wesley Longman limited, 1998. – 398 p.
 10. Oxford dictionary of idioms. – Oxford : OUP, 2005. – 340 p.
 11. The American Heritage Dictionary of Idioms. – Boston, N.Y. : Houghton Mifflin Company, 1997. – 729 p.
 12. The Australian Oxford Dictionary. – Melbourne : OUP, 2004. – 1538 p.
 13. The Canadian Encyclopedia // Електронний ресурс : <http://www.thecanadianencyclopedia.com/>
 14. The Corpus of Contemporary American English // Електронний ресурс: <http://www.americancorpus.org/>

Корольов І. Р.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

УНІВЕРСАЛЬНІ Й ІДІОЕТНІЧНІ НЕВЕРБАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ, РОСІЯН І АНГЛІЙЦІВ У СИТУАЦІЇ “ВИПРАВДАННЯ”

Дослідження невербальних складових процесу спілкування набуває великого значення, оскільки саме в процесі комунікації розкриваються основні властивості невербальних компонентів як комунікативно значущих одиниць спілкування [1; 2; 3; 4].

Мета статті – розглянути специфіку невербальних компонентів спілкування у комунікативній ситуації (далі КС) “виправдання” в українській, російській та англійській лінгвокультурах.

Завдання:

- визначити невербальні компоненти спілкування в КС “виправдання”;
- виявити універсальні й ідіоетнічні невербальні компоненти спілкування у КС “виправдання” в українській, російській та англійській лінгвокультурах.

Розглянемо специфіку використання невербальних компонентів спілкування в КС “виправдання” в українській, російській та англійській мовах.

1. Закрити обличчя руками (кінесика) / не дивитись в обличчя співрозмовника (міміка):

укр.: “Я [Зінько], тату, не бавлюся в кохання, а таки справді думаю сватати Маринку, як ви, тату, і ви, мамо, поблагословите мені слати до Маринки старостів, – сказав син несміливо і не дивлячись батькові в вічі” [Нечуй-Левицький 1991, 401]. У наведеному прикладі ми спостерігаємо за виправданням Зінька, який намагається аргументувати вибір дівчини перед батьком. Суб’єкт виправдання відчуває повагу до батька і страх його розлютити, про що свідчить невербальний план комунікативної поведінки (“сказав син несміливо і не дивлячись батькові в вічі”);

рос.: “Извините, если я помешал, – начал Павел Петрович, не глядя на нее... мне хотелось только попросить вас... сегодня, кажется, в город посылают...” [Тургенев 1987, 466]. Суб’єкт виправдання (Павло Петрович), використовуючи мовленнєву тактику “Пошук суттєвого аргументу виправдання”, виправдовується перед Фенечкою за те, що потурбував її з дитиною. Через це у своїй невербальній поведінці він не дивиться на співрозмовника, сподіваючись на переконливість власних аргументів;

англ.: “Only myself, – he assented with a sigh. – I [John Carker] don’t seek to divide the blame or shame... Ah, James, – returned his brother, speaking for the first time in an accent of reproach, and seeming... to have covered his face with his hands” [Dickens 1994, 178]. У